

ІСТОРІЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ОСВІТИ З НАУК ПРО ЗЕМЛЮ

Географічна освіта організовувалася з початку роботи Полтавського учительсько-го інституту. Впродовж 1914-1917 рр. вона поєднувалася з історичною й економічною, оскільки викладач історії, географії і методик їх навчання був один – В.Н. Тарасов. Деяко пізніше, у першій половині 1920-х років, традицію поєднання історичної і економіко-географічної освіти продовжили фахівець з економічної історії і демографії І.Ф. Рибаків (1923-1924 н.р.), та історик В.О. Пархоменко (1924-1925 н.р.), а в 1930-1935 рр. – Л.П. Ткаченко (викладає курси економіки, економічної й історичної географії).

Від осені 1917 року аж до кінця 1980-х років географічна освіта (чи її елементи) в нашому закладі вищої освіти була тісно пов'язана з природничою освітою.

У жовтні 1917 р. викладачем географії і природничих дисциплін був призначений О.Т. Булдовський (у 1920-х роках – один із провідних в Україні методистів-природознавців). Він викладав методика природознавства та географії і в Учительському інституті (друга половина 1917-го – перша половина 1919 рр.), і при його реорганізації в Полтавський український педагогічний інститут (грудень 1919 – квітень 1921 рр.), і після об'єднання з історико-філологічним факультетом у Полтавський інститут народної освіти (ПІНО, квітень 1921 – серпень 1930 рр.).

Із 1921-1922 навчального року на природничому відділенні природничо-математичного факультету Полтавського інституту народної освіти (ПІНО) велася підготовка учителів із кваліфікацією: «викладавець природознавства та географії». Серед лекторів на початку 1920-х років в інституті працювали професійні географи, які мали пізніше суттєві заслуги в розвитку теорії географії та географічного краєзнавства, – професори К.В. Дубняк, Ф.Т. Матвієнко-Гарнага, М.М. Самбікін.

Але професійних географів на той же час було ще мало. Тому окремі фізико-географічні дисципліни викладали й фахівці інших природничих наук: ботаніки В.Ф. Ніколаєв і М.Ф. Ніколаєв, зоологи О. Т. Булдовський і М. І. Гавриленко.

Викладачі природничо-географічних дисциплін ПІНО, 1928 рік (другий ряд, зліва направо): Курінний Ф.К., професори: Ніколаєв М.Ф., Булдовський О.Т., Самбікін М.М., Власенко Й.О.

У ПНО велася підготовка вчителів досить широкого профілю, і географічні дисципліни входили до навчальних планів як природознавців, так і гуманітаріїв.

Починаючи із середини 1920-х рр., природничо-наукова підготовка студентів ПНО мала яскраво виражений краснзнавчий і сільськогосподарський зміст. У 1926-1927 і 1927-1928 н.р. діяв один факультет соціального виховання зі спеціалізацією на III-му курсі за трьома напрямками, зокрема агробіологічним (природознавство з елементами географії). Випускники отримували кваліфікацію: «Вчитель природничих дисциплін» та мали право працювати учителями трудових шкіл старшого концентру (5-7 класи). Із 1928-1929 н.р. у ПНО відбулася чергова внутрішня реорганізація. Дисципліни географічного змісту викладалися для студентів двох відділів факультету старшого концентру: агробіологічного (голова циклової комісії проф. М.М. Самбікін, його заступник – І.С. Педан) і соціально-економічного (економічна географія).

Із 1929 р. географію викладали на робітфаці (Л.П. Ткаченко).

У зв'язку з першою хвилею репресій на рубежі 1920-1930-х років залишили ПНО майже всі кваліфіковані природознавці, які викладали й дисципліни географічного змісту: М.І.Гавриленко (жовтень 1929 р.), улітку 1930 р. – М.Ф. Ніколаєв, О.Т. Булдовський, І.С. Педан.

У серпні 1930 р. ПНО було реорганізовано в Полтавський інститут соціального виховання (ПІСВ). Природничо-географічна освіта в ПІСВ була зосереджена на кафедрі землезнавства й сільського господарства (пізніше перейменовувалася на: агрономічних наук; реконструкції сільського господарства), якою керував професор Ф.Г.Білецький.

У вересні 1933 р. ПІСВ із трирічним терміном навчання був реорганізований у Педагогічний інститут (ПДІІ) з чотирирічним терміном навчання. Замість агробіологічного відділу створені три окремі природознавчі відділи підготовки вчителів, зокрема географічний (у межах факультету біологічного, хімічного й географічного відділів, який працював із такою назвою й таким же складом тільки в 1933-1934 навчальному році). 1.09.1933 р. на посаду керівника кафедри біології призначено агрометеоролога і географа професора М.М. Самбікіна. Однією з причин припинення підготовки вчителів географії в 1934 р. було звільнення з політичних мотивів професора Михайла Самбікіна.

У 1934 - 1935 навчальному році на кафедрі історії перейшов Л. П. Ткаченко, який викладав для студентів-істориків та економістів курси «Економічна географія» й «Історична

Викладачі і студенти агробіологічного відділу ПІСВ, 1932 р. (другий ряд, зліва направо):
1 - доц. методики біології і природознавства Самійленко М.А.; 3 - проф. М.М. Самбікін,
4 - проф. Ф.Г. Білецький; 5 - директор Р.П.Куліненко; 6 - завуч, історик П.М.Койнаш;
7 - доц. геології і ґрунтознавства О.О.Іллічевський; 8 - доц. ботаніки Ф.К. Курінний;
9 - доц. технологій О.М. Колонтай. 3-й ряд, крайній справа - доц. зоології І.І. Мазепа.

географія». Але й історичний факультет був у 1935 році закритий. Л.П.Ткаченко – єдиний на той час географ в ПДПІ, – перейшов на природничий факультет (який у 1934 - 1936 р. називали біохімічним). Він викладав геологію та фізичну географію в педагогічному й учительському інститутах, двічі його призначали деканом природничого факультету.

Час від часу для роботи за сумісництвом запрошували також викладачів метеорології та топографії. Отже, фізико-географічні дисципліни в 1934-1941 рр. були складником підготовки вчителів природознавства.

У 1946 - 1951 рр. діяв природничо-географічний відділ Полтавського учительського інституту, який підготував на стаціонарній й заочній формі майже півтори сотні учителів природничих дисциплін і географії для 5-7 класів середньої школи. Викладачами географічних дисциплін для студентів цього відділу працювали Л.І. Прохорова і Н.І. Нікітенко (у складі кафедри загальної історії та географії). Після закриття природничо-географічного факультету учительського інституту майже на 40 років припинилася підготовка вчителів географії.

Наприкінці 1980-х років ректор інституту І.А. Зязюн прийняв рішення клопотати перед міністерством про відкриття спеціальності «історія та географія» (аналогів подібного поєднання тоді в педінститутах України не було). Дозвіл був отриманий і восени 1989 року частина студентів I і II курсів перейшла зі спеціальності «історія та суспільствознавство» на спеціальність «історія та географія».

На початку 1990 - 1991 н.р. викладання географічних дисциплін було доручене кафедрі історії УРСР (із лютого 1991 р. – завідувач кафедри к.і.н., доцент Єрмак О. П.). На 1-й курс для підготовки вчителів історії і географії було набрано 3 академічні групи (90 осіб). Із 1992 року ця кафедра була перейменована в кафедру спеціальних історичних дисциплін і географії. У 1996 році набір на це поєднання спеціальностей зменшили до 2-х груп, а в кінці 1990-х – до однієї.

У 1993 – 2014 роках здійснено 17 випусків спеціалістів із кваліфікацією «учитель історії та географії» (усього 613 осіб).

У 1999 році, за підтримки декана історичного факультету Б.В. Гола, була ліцензована спеціальність «географія», і успішно здійснений набір групи для підготовки вчителів географії, історії, основ економіки, організаторів краєзнавчо-туристичної роботи. У 1999 – 2000 навчальному році при кафедрі спеціальних історичних дисциплін та географії автономно діяла географічна методична комісія (керівник – доц. Л.М. Булава), а з 1 вересня 2000 року ця кафедра була реорганізована в кафедру географії та краєзнавства. Впродовж півтора десятка років набір на спеціальність становив 2 групи.

Кафедра спеціальних історичних дисциплін та географії, 1998 р. Сидять (зліва направо): Г.В. Лаврик (викладач правознавства), О.В.Гайдар (старший лаборант), О.П. Єрмак, Л.М. Кушнір. Стоять: Л.М. Булава, В.С. Воловик (історик), С.С. Бульба, П.Я. Гавриш (археолог), Ю.В.Вільховий. Куратори зі студентами-випускниками: Л.І. Гоженко (1996), О.М. Мащенко (1997)

Збільшення обсягу навчального навантаження сприяло подальшому покращенню кадрового складу кафедри. Були зроблені пропозиції творчим і кваліфікованим учителям географії м. Полтави: Н.С.Іващенко, Л.П.Вішнікіній, А.А.Шукановій, О.А. Федію. На кафедрі були залишені випускники: В.В. Єрмаков, О.С.Швець (Сороколат), С.М.Шевчук. Працювали за сумісництвом випускники кафедри М.С. Лихман і Т.С. Япринець (працює донині), Г.Л. Кушнір.

У 2008 році був здійснений перехід від поєднання спеціальностей «географія та історія» до підготовки за однією спеціальністю «географія» та спеціалізацією «організація краєзнавчо-туристичної роботи».

Повторна акредитація спеціальності «географія» проходила навесні 2010 року (чинна до 2020 року). У 2007 - 2013 роках на кафедрі діяла магістратура зі спеціальності. За 6 років функціонування було підготовлено 55 магістрів.

За потреби, до роботи на кафедрі, як сумісники, залучали докторів географічних наук, професорів Д.М. Стеченка, І.П. Половину, І.М. Дудника, викладачів кафедри екології та охорони довкілля нашого університету (О.М. Байрак, Н.О. Смоляр), географів Полтавського інституту економіки і торгівлі (П.В. Шуканова, М.М. Логвина, В.Г. Смирнову).

Більшість викладачів, які зараз працюють у штаті кафедри, захистили кандидатські дисертації під час роботи в нашому закладі або працюючи в ньому за сумісництвом. Кандидатами географічних наук стали Л.М.Кушнір (1998), С.М. Шевчук (2008), В.В. Єрмаков (2010); кандидатами педагогічних наук – О.М.Мащенко (2000), Л. П. Вішнікіна (2009), А. А. Шуканова (2009), О.А. Федій (2013), Т.С. Япринець (2016).

У 2004 – 2017 роках здійснено 9 випусків спеціалістів із кваліфікацією «Географ. Учитель географії, історії та основ економіки. Організатор краєзнавчо-туристичної роботи» та 4 випуски – із кваліфікацією «Географ. Учитель географії та основ економіки. Організатор краєзнавчо-туристичної роботи». Всього було випущено майже 350 спеціалістів, що навчалися на стаціонарній формі навчання, та понад 300 – на заочній формі.

Отже, за 30 років після відновлення спеціальності «Географія» в ПНПУ імені В.Г. Короленка підготовлено понад 1300 учителів географії.

Кафедра організувала виїзні польові географічні практики в різні регіони України (Карпати, Передкарпаття й Закарпаття, Кримські гори, Шацький національний природний парк, по Північній і Західній Україні, Новгород-Сіверському Поліссі, по долині Південного Бугу, до Асканії-Нової, Українському степовому заповіднику та до інших об'єктів та інших).

На початку 2015-2016 н.р. на кафедрі відбулися значні зміни. Завідувачем кафедри обраний доцент С.М. Шевчук. Після його призначення проректором із наукової роботи у 2016 р. тимчасово виконувала ці обов'язки доц. А.А. Шуканова, а в 2017 році на посаду завідувача обрана доц. Л.П. Вішнікіна, з 04.2019 року завідувач знову А.А. Шуканова.

У 2017 - 2018 навчальному році кафедра є випусковою для підготовки здобувачів вищої освіти рівня бакалавра зі спеціальностей 014.07 Середня освіта (Географія), 103 Науки про Землю (спеціалізація раціональне природокористування), 242 Туризм, та рівня

Викладачі і студенти – на Всеукраїнському турнірі юних географів, Полтава, 2008 рік.

Кафедра географії та краєзнавства, 2010 рік.

Стоять: О.М. Мащенко, Л.М. Булава, С.М. Шевчук, Л.М. Кушнір.

Сидять: О.А. Федій, О.В. Гайдар (ст. лаборант), А.А. Шуканова, Л.П. Вішнікіна, Л.Д. Кубарева, Т.С. Япринець

Кафедра географії та методики її навчання, 2018 р. (зліва – направо): С.М. Шевчук, В.В. Єрмаков, Л.М. Булава, А.А. Шуканова, А.Г. Мелконян (ст. лаборант), Л.П. Вішнікіна, О.М. Машенко, Т.С. Япринець, О.А. Федій
вищої освіти магістра з предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), 103 Науки про Землю та 106 Географія.

Доцент С.М. Шевчук восени 2017 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук (зі спеціальності соціальна та економічна географія). Кафедра є одним з основних осередків розвитку методики навчання географії, а її завідувач Л.П. Вішнікіна – провідним ученим з цієї наукової спеціальності. У березні 2018 року вона успішно захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук (зі спеціальності теорія та методика навчання (географії)). На кафедрі також працюють два доктори наук за сумісництвом.

Викладачі кафедри в різні роки підготували до видання майже 30 підручників і навчальних посібників з грифом МОН для всіх класів середньої школи.

Колектив має наукові зв'язки з географічними факультетами класичних і педагогічних університетів, лабораторіями Інституту педагогіки Національної Академії педагогічних наук України: географічної та економічної освіти; інтеграції змісту шкільної освіти.

На кафедрі систематично проводяться наукові конференції з географії та краєзнавства. У 2004 році виданий краєзнавчий атлас полтавської області.

Польові географічні практики відбуваються в різних регіонах України.
Посвята першокурсників у географи – традиційне кафедральне свято, вересень 2017 року

Детальніше:

Булава Л. М., Шевчук С. М., Мащенко О.М. Історія підготовки вчителів географії та природознавства на Полтавщині (1914 – 2014 роки) : монографія. – Полтава : ПОППО, 2015. – 158 с.

Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7269>

Географічна освіта в Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка : історія в особах, 1914 – 2014 роки : збірник статей регіональної наукової конференції, 11 квітня 2014 року / За ред. Л.М. Булави ; ПНПУ імені В.Г.Короленка. – Полтава, 2014. – 150 с.

Режим доступу: http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/3105/browse?type=title&sort_by=1&order=ASC&rpp=20&etal=-1&null=&offset=20

Викладачі географічних дисциплін, які працювали в ПНПУ імені В.Г. Короленка і його попередниках упродовж 1914 – 2018 років

<i>Прізвище, ім'я, по батькові</i>	<i>Посади на час роботи, навчальні дисципліни</i>	<i>Роки роботи</i>
Тарасов Василь Никифорович	Викладач історії та географії Учительського інституту	1914 – 1917
Булдовський Олександр Теофілович	Голова науково-учебної ради педінституту. Професор зоології, методики навчання природознавства та географії Учительського, Педагогічного інституту і ПНО	1917 – 1930
Ніколаєв Валентин Федорович	Голова науково-учебної ради педінституту. Декан факультету, професор ботаніки, викладач природничо-географічних дисциплін педінституту і ПНО	1919 – 1923
Гавриленко Микола Іванович	Старший викладач учительського й педагогічного інститутів, ПНО (геологія і мінералогія, зоогеографія тощо)	1919 – 1960 (з перервами)
Самбікін Михайло Митрофанович	Професор педінституту і ПНО (метеорологія, фізична географія)	1919 – 1934
Дубняк Кость Володимирович	Професор педінституту і ПНО (загальне землезнавство, географія України)	1919 – 1920
Лук'яневич Борис Борисович	Викладач антропогеографії ПНО	1921 – 1924
Матвієнко-Гарнага Федір Трохимович	Професор економічної географії ПНО	1921 – 1923
Рибаков Іван Федотович	Ректор ПНО, професор (історик), викладач економічної географії	1919 – 1924
Пархоменко Володимир Олександрович	Професор історії; викладач економічної географії ПНО	1924 - 1925
Ніколаєв Микола Федорович	Професор ПНО, викладач природничо-географічних дисциплін, ботанік	1924 - 1930
Колонтай Олекса Мартим'янович	доцент ПНО й ПСВ, викладач економічної географії, технологій виробництва	1925 – 1933
Педан Ілько Сергійович	Викладач геології та методики вивчення неживої природи в ПНО	1928 – 1930
Білецький Федір Григорович	Професор, завідувач кафедри ПСВ, фахівець із рослинництва й ґрунтознавства	1930 – 1933
Іллічевський Олімпій Олександрович	Позаштатний доцент ПСВ, викладач ґрунтознавства й геології	1930 – 1933
Соколов Михайло Олександрович	Позаштатний викладач ПДП (топографії, геодезії, картографії)	1933 – 1935
Ткаченко Леонід Пилипович	Доцент, викладач географії й геології. Директор Полтавського педінституту в роки німецької окупації	1929 – 1941 1941 – 1942
Прохорова Лідія Іванівна	Викладач фізико-географічних дисциплін Учительського інституту	1946 – 1951
Нікітенко Наталія Іванівна	Викладач економіко-географічних дисциплін Учительського інституту, доцент педінституту	1947 – 1958, 1976 – 1985

Гоженко Людмила Іванівна	Доцент ПДП (методика навчання географії, фіз. географія материків)	1990 – 1997
Злобіна Світлана Олександрівна	Старший викладач ПДП (економічна і соціальна географія зарубіжних країн)	1991 – 1997
Кушнір Людмила Миколаївна	Доцент (економічна і соціальна географія України, географія населення тощо)	1991 – 2015
Кушнір Леонід Леонідович	Старший викладач ПДП (картографія, фізична географія України тощо)	1991 – 2002
Бульба Степан Степанович	Старший викладач ПДП (топографія і картографія тощо)	1991 – 2001
Булава Леонід Миколайович	Завідувач кафедри в 2000-2015 р., к.г.н., професор до 2017 р., доцент (фізична географія України)	1992 –
Мащенко Ольга Миколаївна	К.пед.н., доцент (фізико-географічні дисципліни, методика навчання природознавства)	1992 –
Єрмаков В'ячеслав Володимирович	К.г.н., доцент (суспільно-географічні дисципліни)	1995- 1996, 2011 –
Вільховий Юрій Віталійович	Старший викладач (етнографії, географічних дисциплін)	1996 – 2002
Іщенко Ігор Іванович	Старший викладач (геологія)	1999 – 2003
Іващенко Надія Семенівна	Асистент (землезнавство, соціоекологія)	2000 – 2002
Вішнікіна Любов Петрівна	Зав. кафедри з 2017 р., д.пед.н., доцент (методика навчання географії, фізична географія материків і океанів)	2000 –
Шуканова Анжела Анатоліївна	К.пед.н., доцент (суспільна географія світу, регіональна географія, методика навчання економіки)	2003 –
Федій Олександр Анатолійович	К.пед.н., доцент (картографія і топографія, технології виробництва, геоінформаційні системи і технології)	2003 –
Кубарєва Любов Дмитрівна	Старший викладач (геологія)	2003 – 2014
Швець Ольга Сергіївна	Асистент (різні географічні дисципліни)	2004 – 2007
Шевчук Сергій Миколайович	Проректор ПНПУ імені В.Г.Короленка, д.г.н., доцент (теорія суспільної географії, історична географія)	2006 –
Япринець Тетяна Сергіївна	Начальник навчально-методичного відділу ПНПУ імені В.Г.Короленка, к.пед.н. (геологія, географія ґрунтів)	2007 –
Викладачі географічних дисциплін за сумісництвом		
Закалюжний Віктор Маркович	К.геол.н., доцент (геологія та палеонтологія)	1990 – 1997
Шуканов Павло Васильович	Д.г.н., доцент (сакральна географія, геоглобалістика, геополітика)	2000 –
Смоляр Наталія Олексіївна	К.б.н., доцент (екологія, географія ґрунтів, польові практики)	2001 – 2014
Логвин Михайло Михайлович	К.г.н., доцент (географія населення, комерційна географія)	В 2000-ті
Липницький Анатолій Володимирович	Викладач туризму й спортивного орієнтування	2003 – 2007
Лавруг Тетяна Валеріївна	К.г.н., доцент (соціоекологія)	2004 – 2005
Лихман Максим Сергійович	Асистент з фізико-географічних дисциплін, демографії	2006 – 2008
Смирнова Віра Геннадіївна	К.г.н., доцент (гідрологія)	2010 –
Назаренко Тетяна Геннадіївна	Д.пед.н., ст. науковий співробітник (педагогічні практики)	2015 – 2018

Кафедра географії та методики її навчання, червень 2019 р.

